

Възмездяващо (retributive) или възстановяващо (restorative) правосъдие¹ ?

Р.Петров, М. Тодорова

1. Определение
2. Основни черти
3. Илюстрации със случаи
4. Литература
5. Въпроси и коментари

1. Определение

Възстановяващото правосъдие е подход към актовете на правонарушение (злосторство), което цели да възстанови благополучието и на потърпевшите (жертвите на престъпление), и на злосторниците (правонарушителите), и на общността (в която злосторството се е случило), които се премат за увредени от престъплението (злосторството).

2. Основни черти

Възмездяващо (retributive) правосъдие	Възстановяващо (restorative) правосъдие
По-скоро фокусирано върху злосторника (правонарушителя). Събират се доказателства за вината. Обвинението и защитата са фокусирани върху него. Съдът арбитрира оценката на неговото (зло-)деяние в справедлив и честен публичен процес.	По-скоро фокусирано върху потърпевшия (индивид и/или общност). Цели се справянето с травмата, нанесена от нарушението (престъплението). Като обект на травма се разглежда както индивида, така и отношенията между хората (потърпевш-нарушител; семейства; членова на общността).
Ангажирано е с наказанието (в справедлив процес на злосторника да се причини щета, съизмерима с вредата, нанесена върху потърпевщата страна)	Ангажирано с възстановяване (на връзките, на достойнството, на смисъла, на доверието).

¹ В настоящия текст ще следваме изложението в хода на семинара, изнесен пред група съдии в гр. Русе, организиран от Съюза на съдиите в България, на 30.05.2013 г., допълнено с въпроси, възникнали след лекцията.

По-скоро цели да раздели злосторника от потърпевшия.	По-скоро събира и примирява чрез прошка (и изкупление) страните в престъплението. Понятието «обществено-полезен» труд тук се разбира, не като експлоатация на човек без избор, но като труд и трудова роля, полезни за общността, част от която е и злосторника.
Разчита се на високоспециализирани, бюрократични <i>централизирани</i> , йерархични институции .	Разчита се на общността на непосредственото живеене. <i>Децентрализиран</i> подход – разчита на участието и инициативата «отдолу».
Страните са зависими от « специалисти » (напр. адвокати, съдии, прокурори и др.) в контактите помежду си.	Страните разчитат много повече на себе си и на « неспециалисти » в контактите помежду си.
Парадигма на нанесената щета или вреда (виновен-невинен). Това е причинно-следствена, линейна връзка. Страните са неравнопоставени (насилник-жертва) например).	Парадигма на конфликта (и посредничеството при конфликти). Това родее тази практика с медиацията. При конфликта имаме допускане за равнопоставеност на страните.

3. Илюстрация със случаи

3.1.1. Случай от практиката на Центъра за жертви на сексуално насилие към Университетската болница в Копенхаген.

Лиза е изнасилена от приятел на нейния брат в собствения ѝ дом. В хода на процедурата по възстановяващо правосъдие тя споделя: „Искам да науча неговото обяснение на това, което се случи. Неговите мисли относно случката в нощта на изнасилването. Дали по някакъв начин не бях предизвикателна? Бях заспала на дивана, когато той ме доближи, така че знам, че не бих могла да го предизвикам. Въпреки това съмнението не престава да ме спохожда. Бих искала да получа отговора му и да му дам да разбере колко ядосана и наранена се чувствам. След това, мисля, ще мога да оставя всичко това зад гърба си и да затворя тази глава от живота си.”

Лиза пише писмо с покана към младежа за среща с нея.

„Здравей!

Пиша ти, защото искам да разбереш как се чувствам напоследък. Нашите пътища ще се пресекат в един момент и за да не стане това много неприятно, аз бих искала да да знаеш през какво минавам точно в този момент.

Преживявам трудни моменти откакто ти ме нападна. Трудно ми е да заспя, страхувам се, че може да съм забременяла или че може да съм се заразила с някоя полово предавана болест. И съм потисната.

Как можа да ми причиниш това? Не чу ли, че казах НЕ? Не разбра ли, че ме насилваш да правя нещо, което не искам? Не се ли чувстваш неудобно? Бях много пияна, предполагам и ти също, но това не означава, че ти е позволено да вършиш неща срещу волята ми.

Как си я представяше ти тази работа? Не можеш да насилваш хората просто така! Това няма нищо общо със секса. Да правим секс е приятно – това, обаче, не беше приятно! Не знам дали можеш да се поставиш на моето място. Бяхме приятели. Вярвах ти но сега съм загубила всичкото си доверие в теб. Чувствам се унижена и жалка. Нещо се случи вътре в мен, чувствам го през цялото време и това е страшно неудобно. Тъжна съм, а и съм спохождана от внезапни неприятни спомени от случката през онази нощ. Тези спомени ме събуждат през нощта и ме карат да мисля за тях през целия ден след това. Едновременно с това тъгувам за приятелството, което имахме с теб и което се провали. Истински не знам как да се оправя с тези неща. Повдига ми се дори от самата мисъл за теб, но от друга страна си мисля, че като ти кажа тези неща ще ми стане по-леко. Мислех да съобщя в полицията, но това няма да доведе до нищо. А и не се интересувам от това да бъдеш наказан по този начин.

Това, което е важно за мен, е да разбереш колко много ме нарани с това, което направи, така че да помислиш отново преди да причиниш на други стореното на мен.

Бих искала да получа отговор от теб. Не ми се обаждай, използвай електронния ми адрес.

Лиза”

Тя не получи отговор. Но по-късно сподели: „Ако не бях написала писмото, щях да бъда дори още по-уплашена, отколкото съм сега при мисълта да го срещна отново, защото нямаше да съм направила нищо за да му се противопоставя. Сега вече мога да

пристъпя към него и да му кажа: „Здрасти, знам, че си прочел писмото ми но аз не получих отговор. Защо?“, Чувствам, че вече имам сили да сторя това.”

3.2. Престъпления от омраза

От практиката на служба за работа с правонарушения от младежи и непълнолетни.

Ерик е студент в първа година и е член на националистическа партия. Участва в подпалването на местна джамия както и в поругавенето на Сигхски храм с расистки графити. Осъден е на лишаване от свобода. В затвора с него се свързват от екипа за правонарушения на непълнолетни и младежи с въпроса дали би искал да се срещне с представители на местната мюсюлманска общност. Той приема.

Двама от лидерите на мюсюлманската общност пристигат в затвора, за да му обяснят колко разстоени са всички и колко обезпокоени от опасността при палежа да пострадат и деца. В хода на разговора мюсюлманските лидери споделят, че та са дошли в Обедненото Кралство поканени поради инженерните им компетенции, но никога не са могли да работят по специалността си, откакто са се преселили. Те добавят, че дори и сега, когато са пенсионери, те продължават да работят за общността. Заедно с това те споделят, че се интересуват от прогреса на Ерик в затвора и от житейската му реализация след освобождаването като предлагат помощта си ако той прецени, че има нужда от нея.

Ерик е поразен от тяхното посещение, от откритието, че те не са ядосани, че са дошли само за да изразят наранеността си от подпалването и изненадан от факта, че предлагат помощ. Двамата лидери добавят, че ще предадат на членовете на тяхната общност, че смятат инцидента за приключен.

...

Заклучение:

Възстановяващото правосъдие (възстановителна справедливост) разглежда конфликтите между хората като повод за развитие на капацитета ни да се справяме с противоречията помежду си. То гледа на конфликтите като повод за цивилизоване,

основано на емпатията (поставяне на мястото на другия), на способността да се толерират различни, дори конфликтни, гледни точки, да се преодолява загубата чрез интегритет (прошка) повече отколкото чрез разделение (отмъщение).

Възстановяващото правосъдие не се разглежда като абсолютна алтернатива на традиционното правораздаване. То възниква в отговор на явления, като например, непрекъснатото възпроизводство на престъпност в определени човешки общности, независимо от строгостта и ефективността на наказателното правораздаване (напр. изолиране на престъпниците в затвор и др.).

Друг двигател на неговото възникване (всъщност подобни практики са познати на човешките култури от хилядолетия) е засиленият интерес към състоянието на потърпевшите. Опитът, както и фокусираните изследвания, показват, че справедливостта и тежестта на присъдите не водят до възстановяване на достойнството, на чувството за себеконтрол, за смисъл и доверие в социалния ред, взривени от акта на посегателство (престъпление). Терапевтичните подходи (отношения с добронамерен и независим от ситуацията терапевт) нямат същия ефект върху способността за самоуправление, засегната от престъплението какъвто има възможността да се влезе директно и самостоятелно в отношение на себеотстояване и постигане на смисъл.

При възстановяващото правосъдие (ВП), рехабилитационните цели на пенитенциарната практика, дори когато са автентични, се постигат в много по-удовлетворителна степен. Най-силни доказателства в подкрепа на ВП се предоставят от сферата на работа с младежката и детско-юношеска противообществена и престъпна дейност и в училищата.

Разбира се, ВП работи и се прилага с успех в много случаи на престъпно поведение от страна на пълнолетни възрастни (дори и в особено «горещи» случаи като тези на сексуалните престъпления и престъпленията, извършвани от затворници в хода на изтърпяването на наказанието в затвора).

В областта на широкомащабните престъпленията срещу човешките права най-известни са практиките на Комисиите за истина и помирение в Южна Африка, Руанда, бивша Югославия, както и подобни на тях програми за справяне с политиката на етническо прочистване в Австралия, Канада, САЩ.

Възстановяващото правосъдие е обещаваща алтернатива и на лустрационните практики при справяне с наследствата от тоталитарните режими.

4. Литература

Christie, N. (1977) Conflicts as property, *British Journal of Criminology*, Vol.17, № 1, (1-15)

Liebmann, M. (2007) *Resorative Justice*, Jessica Kingsley, London

5. Въпроси и коментари:

Въпрос: Дали между Лиза и насилника има конфликт (равнопоставен сблъсък) и следователно – повод за посредничество (медиация)?

Отговор: Конфликтът между двамата е излязъл извън контрол и е преминал във фазата на насилието (неравнопоставеността). При насилие първата грижа е да създадем сигурност на жертвата. Възмездяването (или възстановяването) е задача на следващ етап.

Въпрос: Как се решава конфликтът или поне как се разбира, че той е осъзнат, ако другата страна не присъства и така не разбираме какво става с нея? Достатъчно ли е успокоението на едната травмирана страна (изнасилената), защото не знаем какво става с другата травмирана (този, който е насиллил поради наличие на някакви дефицити, които не са му позволили в конкретната ситуация да се спре)? И повече - може ли въобще да се получи истинско удовлетворение дори от едната страна, ако само тя е направила това, от което има нужда, и така и не е разбрала какво става в главата на другата? Тя успяла ли е да разбере насилника и да изпита емпатия?

Отговор: В този случай не се води дело, за да се докаже обективния „факт“ на изнасилването. Доколкото знам, често подобни случаи са трудни за доказване в съда. Усилието за доказване на истината може да бъде повторно изпитание за засегнатите. Мисля, че младежът в случая има свободен избор да стори каквото иска. Мисля, също, че той е във властта на правораздавателни органи и е наясно, че обвинение срещу него няма да бъде повдигнато (т.е. повод за възмездие), но също така, че има сериозно възражение срещу негово поведение. Той има право на отговор. Упражнява го, за да не отговори. Дали това работи в негова морална полза в момента не е важно, според мен. Процедурата по написването на писмото е една страна на интервенцията. Втората е

принудата това писмо да бъде прочетено. Тя върви със свободата той да отговори и с нейното (на Лиза) задължение да прочете отговора му. Очевидно терапевтичното начало в лицето на Центъра за жертви на сексуално насилие работи във връзка с правораздавателното начало, което гарантира, че писмото ще бъде прочетено от адресата. Мисля, че тази връзка между „терапевтичното” и „принудителното” тук е важна и може да се пропусне от нас, които сме израсли в строго разделяне между институциите. С други думи - местната общност създава формулировка по този случай с приблизително следното съдържание: „Между вас се е случило нещо много лошо, щом като поне един от вас ни се е оплакал от станалото и *ние* (и съдии, и терапевти) сме му повярвали! Това е лошо за момичето, лошо е за двамата, лошо е и за момчето. И двата имате възможност да говорите по въпроса. Ние, засега, работим с по-разстроеният от вас двамата. Тя има право да поиска ти, младежо, да чуеш нейната гледна точка, както и да изразиш своята. Не си длъжен да я изразяваш, но ние имаме властта да те заставим да чуеш нейната гледна точка. Правим го, не защото сме убедени в твоята вина (тъкмо поради тази причина това не е наказание), а защото сме убедени в нейното страдание и в правото и да смята², че ти си причина за това.”

Въпрос: В този казус няма развръзка, няма сигурност, че злосторникът е осъзнал какво е направил, че е обърнал внимание на писмото на момичето или пък, ако го е прочел, че не си е измислил автоагресивни причини да изтласка от съзнанието действителния смисъл на това, което тя му казва (например, остава си с уж щадящото - тя ме предизвика, а сега лъже или нямаше как да разбере, че тя няма желание за сексуален контакт, защото тя се държеше свободно преди това, а после беше пияна и т.н), или пък е включил автоагресията на вината и самообвинението, с което не може да се справи? Има ли вариант, в който той не е в състояние да изпита емпатия? Ако не е в състояние да мисли критично?

Каква е сигурността за общността в първия казус - има ли възстановено благополучие, ако не знаем физически отсъстващата страна какво мисли и как се чувства?

Отговор: Съгласен съм. В този случай няма помирение и възстановяване на доверието до нивото *преди* кризата между младежите. Има използване на властта на правораздаването за целите на овластяването на жертвата. Тя знае, че нейната гледна точка е приета, както от Центъра за жертви на сексуално насилие, така и от съда, който

² Разбира се, в този център за жертви на сексуално насилие специалистите са отхвърлили хипотезата за налудна измислица от страна на момичето. Това поставя още по-големия въпрос за сексуалното насилие над хора, чиято надеждност като свидетели е компрометирана, но това е друга сложна тема.

е направил така, че младежът да е изслушал писмото (вероятно с адвокат, не знам). Мисля, че това е намеса, която отива отвъд нашите представи за терапевтично (разбиращо) поведение. Тук има застъпничество и подкрепа (овластяване), изразена от страна на властта в местната общност – съдът приема да упражни волята си за да накара младежът да чуе. Много вероятно е, че без посредничеството на специална организация (Центъра за жертви на сексуално насилие), която работи интер-институционално, това застъпничество няма да може да се получи.

Въпрос: Направено беше разграничението, че когато има насилие и сломяване на другия, няма конфликт, защото няма равнопоставеност. Тогава как това се съотнася към началото и края на текста? Може би това трябва да се поясни - сломяването може да бъде и с обидно пълно незачитане на личността на другия и при престъпленията срещу личността поначало няма равнопоставеност, как се стига тогава до плоскостта, на която вече можем да приемем, че разглеждаме отношенията между злосторника и жертвата като конфликт?

Отговор: В случая, няма как да достигнем (обратно) до равнопоставеността на конфликта, разбиран като ситуация на равноправен спор дали да правят секс. Лошото е сторено. Произведена е жертва (жертви). Вероятно прошката (писихчното възстановяване на равноправното отношение с Другия) е израз на това равноправие. Аз лично вярвам, че ако момъкът се ангажира с този процес, вероятността и скоростта на достигане до чувството за равнопоставеност са много по-големи.

Въпрос: Възстановяващото правосъдие разчита на собствения ресурс на страните по „инфектираното” отношение без необходимост от квалифициран посредник или гид (написал си това в края – „Терапевтичните подходи (отношения с добронамерен и независим от ситуацията терапевт) нямат същия ефект върху способността за самоуправление, засегната от престъплението, какъвто има възможността да се влезе директно и самостоятелно в отношение на себеотстояване и постигане на смисъл.”).

Отговор: Не съм се изразил точно. Благодаря за въпроса! Мисля, че случаят на Лиза няма да е възможен без а) Центъра за жертви на сексуално насилие и б) неговото сътрудничество със съда, който да приеме да упражни властта си и да застави момъкът да прочете писмото. „Независимият” терапевт в случая „лекува” жертвата не само спрямо „ума и” (личните, вътрешни преживявания) но и в *реалността* (отношенията с реалното момче). Тук вече помага и съдът, пред който са представени доказателства за да упражни властта си по този начин. Мисля, че имаме работа с традиция и за много

подобни случаи. Става въпрос за определена култура на *общността*, разбираана като начин за съвместно живеене в определени граници. Центърът за жертви на сексуално насилие в случая можеше да предложи на момичето да напише писмо, да го изпрати и да очаква отговор и да мисли за това дали момчето го е прочело и т.н.. Съдът, обаче, гарантира, че писмото ще бъде чуто (прочетено) от адресата. Косвено, съдът взема нейната страна, но не в името на единствената „истина” (насилието), а в името на диалога („конflikта”). Момичето запомня това. Знае, че гласът ѝ е чут. Това е своеобразно „НЕ”, което тя сега има възможност да каже. В нейната вътрешна карта на света, в който живее, личното ѝ мнение по сложни въпроси е важно. Ще има по-голямо доверие в света навън.

Въпрос: Накрая няма едно изречение, което да обяснява какво се е случило като поука за общността. Защитен ли е общественият интерес?

Отговор: Мисля, че да. Защитен е. Този обществен интерес, според мен, казва: „Между нас, хората, се случват сложни неща, някои от които нараняват. Понякога нараненият или не може или е твърде сложно да се овъзмезди, или ако се овъзмезди – това не го прави по-малко наранен³. Общественият интерес тук иска да има по-малко наранени хора - с личен опит от силно чувство на *безпомощност, страх и загуба* (това е психичната травма).

Въпрос: В лекцията липсва обяснение на двата казуса. Защо? Защото се разчита, че самите случки, чрез замесените герои и описанието на фактите, казват достатъчно или защото отговорите са индивидуални и никой не може да извърви пътя на другия? "Достатъчното" изчерпателно ли е? Поради естеството на правораздаването тук - в България - и особено на наказателното право, ние в мотивите обсъждаме всички версии и пунктуално, и съсредоточено гледаме да не остане нито една неяснота. Това е разбираемо - нямаме право, ако не ни е ясно, да причиняваме някому наказание, т.е. болка. Имаме претенция за изчерпателност. Та неяснотите в тълкуването, когато решенията на казусите не са дидактически поднесени, всяват смут. Този смут можем да го трансформираме не във въпроси по казуса, за да могат слушателите да разберат какво мисли „лекторът”, а като несигурност какво лекторът мисли за слушателите - те как са се справили. Може пък да е още една разлика между двата вида правосъдие -

³ Какво правим в случай като този: Жена губи сина си при катастрофа. Момчето има застраховка „Живот”. Майката получава голяма сума пари. Какво е възстановено/възмездено?

възстановяващото дава ли гаранция, че изчерпателно е разбрало или приема, че това не е нужно тъкмо заради зачитането на личността?

Отговор: Мисля, че възстановяващото правосъдие гледа на себе си, като на процес-в-развитие а не като на краен факт (решение, присъда, акт, заповед и т.н.). Двете гледни точки са допълващи се, не са взаимноизключващи се. То (възстановяващото право) гледа на себе си като на взаимоотношения, които в процеса на своето развитие, водят до промяна на страните в тях.

Въпрос: Възможно ли е една от трудностите пред съдиите с тази тема да е това, че ние сме привикнали да гледаме на случаите с отстранение – гледаме на хората като на факти от фактически състав, абстрактно предвиден в закона, за да обобщи много сходни случаи (например – изнасилвания)?

Отговор: Аналогична е ситуацията с пациентите на лекарите. Имаме една анонимна и абстрактна, в обобщеността си, "болест", която върви заедно с „пациент” - роля, предполагаща носителство (поле за изява) на болестта, както и терен за битката с нея. Ето какво си мисля още: в общностите, в които „вирее” възстановяващото правосъдие, "съдът" е по-интегрална част от местния живот за разлика от при нас. В тези общности ресторативното правосъдие е разположено в едни особени, непознати за България пространства, наречени "community centers". Подобни центрове издават различна гледна точка за природата, правата, задълженията и свободите на гражданската общност (ГО). Нашата ГО е в много отношения нещо като "стадо" (метафора за неорганизираност и съпротива срещу организираността), чиито "пъдар" (метафора за контра-съпротива, налагане на воля върху) са институциите, по правило - държавни. Този модел вероятно идва отдавна - още от времето, когато сме турска провинция и свикваме да живеем отчуждено от администрацията, чиято задача е да координира и свързва. След промяната през 1878 г. населението, организирано основно в традиционните патриархални (селски) общини, остава да се чуждее на „държавата”, представена от града („бирника”, „индустрията”, разделението и софисцираността на труда, парите, банките и т.н.). Традиционната селска (патриархална) общност остава и като доминиращ модел за общност изобщо. Тя не е заместена от демократичната общност. В новото модерно българско общество след 1878 г. демократичните гражданските общности са не толкова активно елиминирани, колкото са предотвратени, неродени. Еманципираните от патриархалния ред, ръчното производство и т.н.) жители не се превръщат (в достатъчна степен) в демократични граждани. *Гражданската* общност у нас не се ражда, защото гражданите в нея имат

малко политически свобода на самоопределяне. Централното планиране и „отгоре-надолу” управление на делата при социализма е по-скоро продължение на тенденцията държавната (унифицирана, анономна, отчуждена) публична администрация да изземва самоорганизацията от общностите и да я заменя със свърх-организация, която отчуждава, отчуждава се самата тя, основно защото се опитва да се прилага с един аршин навсякъде и защото при конфликт използва силата на Центъра (армията, например). Планирането и управлението на новите ни общини и селища след 1878 г. е класически пример за това. Подобни процеси, според мен, са причина за отчуждението на публичните институции от местните общности. Това отчуждение се наблюдава и в медицината, и в правосъдието, и в полицията и в образованието. Чували сме за *community policing* но и за провала⁴ да се внесе в България (по време на управлението на министър Румен Петков).

Коментар: Chrstie казва нещо като "Съдии, прокурори, полиция и адвокати, върнете си ни конфликтите, те са *наши!*"

Отговор: Темата за трамвата е друг вход към същата идея за престъплението като израз на криза, която може да решава не само чрез наказанието. Грижата за жертвата е внимание за контекста. При всяко престъпление страдат отношенията, разбирани като отношения на доверие в социалната тъкан, в Другия. Страдат основите на социалността. Там, където хората не си заключват вратите нощем, очевидно има доверие в общността. Когато престъпността се увеличи - вратите започват да се залостват и чувството за общност страда. Ресторативното правосъдие предполага, че злосторникът и потърпевщата страна ще останат да живеят *заедно*. То предполага също, че съвместният живот е изтъкан от конфликти и че в справянето с тях се изгражда цивилизацията, разбирана като учение за извлечение на взаимна полза на хората едни от други.

Въпрос: Може и да си прав за отстранението на съдиите от живите хора по делата, което ти наричаш абстрактно, подобно на отношението лекар-пациент. Затова и някои съдии казват, че делата са уравнения - като познаваш инструментариума по закон, ще го решиш правилно. Все пак - има ли сигурност за общността в първия казус, че благополучието е възстановено, ако никога не сме чули какво мисли извършителят?

⁴ Провалът е контекстуален. В условия на липсващо местно самоуправление няма място за полиция, която да има нужда да зачита самоуправлението и местните особености изобщо. Самото ни МВР е скроено с такъв аршин, че дори и друг министър дза беше по това време в лидерска роля резултатите от този опит за внос на реформа, без отчитане на контекста, вероятно, щяха да бъдат все така слаби.

Отговор: Така е, не сме чули, още повече, че няма повдигнато обвинение срещу него. Мисля, че първостепенност е добре да има идеята за травмата (индивидуална, върху отношенията, върху общността) и за това как травмата е вътрешно-присъща част от човешкото живеене и от правосъдието, като част от него.

Въпрос: Разказаха ми, че се прилагат конкретни модели на структурирана процедура по възстановително правосъдие - случват се на определени процедурни етапи, вписват се в целите на наказателното преследване, имат ясно дефинирани участници и резултати. Общо взето функционират като алтернативи на привличане към наказателна отговорност по преценка на полицията или прокуратурата в зависимост от етапа на наказателния процес. Могат да се използват и в контекста на предсрочно условно освобождаване от наказание лишаване от свобода или дори без да са в отношение на алтернативност с наказанието - като средство за реинтеграция в общността след изтърпяване.

Отговор: Тази преценка изисква много свобода и либерални ценности от страна на полицията, прокуратурата и т.н. Смяя да твърдя, че това състояние на духа се постига в определени самоуправляващи се общности – тези на демократичните граждани. Процедурите, със сигурност, трябва да бъдат структурирани, за да има спокойствие и предвидимост. Тук имаме проблем с подхода - отгоре надолу (разпореждане от ВСС, Народното събрание или друга форма на "Държавата") или обратното. Истината е по средата, но у нас балансът се измества лесно към първото. Това остава в ума като нагласа.

Въпрос: Има значителна подготовка на участниците - подготовка на жертвата (която трябва да иска) и извършителя (който трябва да е готов да поеме вината си), идентификация на "заинтересованите представители на общността", които да бъдат включени. В рамките на самия "кръг" се включват, наред с извършителя и жертвата, техни подкрепящи лица, други представители на общността, които по някакъв начин са били засегнати от нарушението или биха имали роля при възстановяването на чувството за ред, представители на служби или доставчици на услуги, които биха имали роля за последващите действия на извършителя. В началото извършителят разказва своята история за това какво и как е направил, като трябва да признае отговорността си. После всеки от другите участници в кръга разказва за своето засягане и преживяване. Накрая почват да описват какво трябва да се случи, за да се възстанови редът. Ако успеят - формулира се споразумение, което определя какво трябва да

направи извършителят, в какъв срок и пр. Ако е нужно, съответният орган следи за изпълнението.

Отговор: Трябва да се знае, да, че изисква подготовка и време и ресурси. Като с децата е - ако не им отделяш време когато трябва - после става лошо...

Въпрос: Европейското възстановително право (по Кристи) е много повече освободено от структурираността, която идва от процедурата и от държавните органи, и много повече разчита на самоуправлението на общността и ресурса за спонтанна подкрепа (май). Но всички примери, при които възстановителното правосъдие е свършило работа по-едро при разрушено социално доверие - ЮАР и т.н, се свързват с представата, че деецът трябва да говори, за да разбере общността дали той разбира какво се е случило. Ако се види и чуе, тогава и жертвата, и общността могат да изпитат съчувствие, но и сигурност, че е осъзнал.

Отговор: Говоренето от страна на дееца в тези случаи, според мен, е акт на признание на „грешка”, която очаква „прошка”. Това задава тона на опрощаването, което минава през публикуването, признаването на позицията на „жертвата”. Такива процеси се активират по-лесно, ако извършителят е мотивиран (например от съдебна присъда, от морал (принадлежност към определена общност). Дали няма да е срамно, ако възстановяващото право наричаме „прощаващо” право?

Въпрос: Познаваш ли Колорадската система за ВП, която е една от развитите в САЩ <http://www.restorativejusticecolorado.org/> ?

Отговор: Не я познавам, но ще се запозная с нея с интерес.